

הרב יהודה היישריק  
כולל חזון איש, בני ברק

## בעניין כסות לילה לחיוב ציצית

(א) איתא במנחות (מג ע"א):

ת"ר הכל חייבים בציצית וכו' נשים ועבדים. רבי שמעון פוטר  
בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה  
שהזמן גרמא נשים פטורות.

וטעמא דרבי שמעון מבואר בגמ' שם דדריש "וראיתם אותו – פרט לכסות  
לילה" (אבל כסות סומא לא ממעט משום שישנו בראייה אצל אחרים), ורבנן  
שם דרשי וראיתם אותו לדרשות אחרות כמבואר שם (מג ע"ב). ובתוס' (מ ע"ב  
ד"ה משום) כתבו דקיימא לן כרבי שמעון דכסות לילה פטורה מן הציצית,  
והוכיחו כן, ע"ש. ולעיל (מ ע"א) פליגי בית שמאי ובית הלל בסדין בציצית,  
דבית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין והלכה כבית שמאי, ופליגי התם אמוראי  
בטעמם, ולרב זירא שם טעמם הוא גזירה משום כסות לילה – דכלאים הותרו  
בציצית לצורך קיום המצוה ובלילה דליכא מצות ציצית הדר איסור כלאים,  
וגזרו שלא יטיל ציצית צמר בסדין של כלאים שמא ישתמש בו לכסות לילה  
ויעבור על איסור כלאים. וכן נקטו בפשיטות בגמ' בשבת (כה ע"ב) בטעם  
הגזירה, ומזה גם כן מוכח דהלכה כרבי שמעון דאין חיוב ציצית בלילה והוי  
מצות עשה שהזמן גרמא.

והנה בהא דנפטרה כסות לילה מציצית יש לפרשו בג' אופנים: א. דתלוי בזמן  
הלבישה בפועל, דאם לבש את הבגד ביום – חייב, ואם בלילה – פטור, דלבישת  
יום חייבת ולבישת לילה פטורה; ב. דתלוי בייחוד הבגד לשימוש יום או לילה,  
דאם מיוחד להשתמש בו ביום – חייב, ואם בלילה – פטור, ולא תלוי בזמן  
שלו בשו בפועל; ג. דתלוי בסוג השימוש והלבישה, דאם משתמש בבגד  
לשימושי יום – חייב, ואם לשימושי לילה כגון שינה – פטור. אמנם לא מצינו  
בראשונים כלל שדנו בזה על סוג השימוש אם הוא משימושי לילה או יום [מלבד

מה שדנו לפטור כיסוי בלא לבישה כדלהלן] ומצינו רק שנחלקו אם תלוי בשעת השימוש או בייחוד הבגד כפי שיבואר.

(ב) והנה בדברי רש"י מצינו לכאורה סתירה בעניין זה, אם החיוב תלוי בזמן הלבישה או בייחוד הבגד ליום, דבמנחות (מ ע"ב) בהא דגזרו על סדין של פשתן משום כסות לילה, פירש רש"י: "שמא יתכסה בו בלילה, דפטור מציצית, שנאמר 'וראיתם אותו וכו', ונמצא נהנה מכלאים שלא בשעת מצוה", ומבואר מלשונו דתלוי בשעת הלבישה, ואותו סדין עצמו – אם ילכשנו ביום חייב בציצית ומותר בכלאים, ואם לובשו בלילה פטור מציצית ואסור משום כלאים. לעומת זאת, במסכת שבת (כה ע"ב) פירש רש"י: "גזרו בהו משום כסות לילה, שמא יהא לו כסות שמיוחד ללילות ויטיל בו ציצית ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה. דכסות לילה לא מיחייב בציצית...". ומבואר מדבריו דהחשש הוא על כסות המיוחדת ללילה, ואינו תלוי בשעת הלבישה, אלא הבגד פטור מחמת היותו מיוחד ללילה. וכן פירש בזבחים (יח ע"ב): "פרט לכסות לילה – טלית העשויה לכסות לילה פטורה מן הציצית", ומבואר גם כן דאינו תולה בזמן הלבישה אלא בייחוד הבגד ללילה. וכך נקט בדעתו בהגהות מיימוניות (פ"ג מציצית).

על סתירת דברי רש"י עמד הגר"א (ריש סי' יח), ובשער המלך (פ"ג מציצית) כתב, דדעת רש"י דלחייב ציצית בעינן תרויהו – גם שהלבישה היתה בפועל ביום וגם שהבגד מיוחד בקביעות לשימוש ביום – ונמצא דלילה פטור בין אם הלבישה בפועל היתה בלילה ובין אם הבגד מיוחד ללילה ואפילו אם לבשו באקראי ביום פטור. וכן שיטת הר"ן בקידושין (יד ע"ב בדפי הרי"ף) שכתב "דלעולם לא מיחייב עד דאיכא תרתי, כסות המיוחד לראיה ובזמן ראיה, דקרא ד'ראיתם אותו' הכי משמע", ע"ש [אמנם גם לפי זה עדיין צריך בירור מאי טעמא שינה רש"י פירושו בשני המקומות].

(ג) ודעת רבינו תם, דפטור כסות לילה תלוי בייחוד הכסות להשתמש בו בלילה, כמו שכתבו הוס' (מנחות מ ע"ב ד"ה משום): "ואומר ר"ת אע"ג דכסות יום חייב אפילו בלילה וכסות לילה פטור אפילו ביום, מכל מקום מיקרי שפיר זמן גרמא,

שהיום גורם לחייב המלבוש". והיינו, אף דבפועל מצוה זו מתקיימת בין ביום ובין בלילה כשלבוש בבגד יום, מכל מקום חשיב מצות עשה שהזמן גרמה כיון שהיום גורם אותה, ולולא מציאות הזמן של היום לא היתה חייבת.

והנה בתוס' שם (ד"ה תכלת) עמדו בדקדוק לשון הגמ' "תכלת אין בה משום כלאים ואפילו בטלית פטורה" דמהלשון 'ואפילו' משמע דגם בטלית שאינה פטורה יש חידוש בהא דאין בה משום כלאים. וקשה, דמה החידוש בכך והא כלאים הותרו בציצית לקיים מצות תכלת? וכתבו בשם רבינו תם: "דאפילו בלילה אין בה משום כלאים אע"ג דלאו זמן ציצית היא, דלגמרי התיר הכתוב כלאים בציצית. והא דגזרינן לעיל משום כסות לילה היינו כסות שאינו מיוחד רק ללילה. משמע מדבריהם דכסות יום בלילה אין בה קיום מצוה, ואף על פי כן אין בה איסור כלאים כיון שיש בטלית זו מצוה ביום, דאם נימא דטלית זו חייבת בלילה – אין שום חידוש בזה שהותר בה כלאים בלילה דזוהי מצותה וחובתה ממש כמו ביום, ומוכח דסובר דאזלינן בתר שעת הלבשה (ועל כל פנים תלוי גם בזה), וסותר למה שמבואר לעיל מיניה בתוס' בשם ר"ת דכסות יום חייבת אף בלילה!

ואפשר דזו כוונת הגירסא שם בתוס' שכתבו אחרי זה: "ורבינו תם סותר פירושו שלמעלה שכסות יום חייב אף בלילה". דאם היה חייב בלילה הוי ממש ככסות יום שאין חידוש בהיתר כלאים דידיה, ועל כרחק דכסות יום פטור בלילה ואף על פי כן אין בו משום כלאים וזהו החידוש. אולם הגהות צ"ק וברכת הזבח לא גרסו כן בתוס', אלא אדרבה הוא בא כנימוק להיתר כלאים בלילה "דכסות יום חייב אף בלילה" ולכן אין בזה כלאים, וזה קשה טובא דאם כן מה החידוש בזה.

ובאמת כגרסת הגהות צ"ק וברכת הזבח בתוס' מוכח להדיא ברא"ש שם (הלכות ציצית סי' א). דאחר שהביא דברי ר"ת דכסות יום אף בלילה הותר בה כלאים, הביא הקושיא דלפי זה מאי טעמא חשיבא מ"ע שהזמן גרמא ותירוץ ר"ת משום דכסות לילה פטורה ורק כסות יום חייבת – דהזמן גורם החיוב, ועוד משום דכסות של יום אם נפסקה בלילה אין חיוב לתקנה עד הבוקר. וכתב על זה הרא"ש: "ונראה לי דהני תרי שינויי סתרי אהדדי, דלשנויא קמא מתעטף בלילה

בכסות יום חייב לברך מדלא משכח דהוי מ"ע שהזמן גרמה אלא משום דכסות לילה פטור משמע הא כסות יום חייב אף בלילה, ולאידך שינויא משמע דכסות יום אין מברכין עליו בלילה, מדקאמר שאם נפסק בלילה דלא מיחייב לתקנה עד היום". ומבואר מדברי הרא"ש דשני מהלכים בדברי ר"ת, ולפי המהלך השני אין חובת ציצית בלילה בכסות יום (ויש לעיין אם סבירא ליה דהכל תלוי רק בלבישה או דסבירא ליה כהר"ן דבעינן תרוייהו, וכן נראה מהרא"ש שהכריע שם כהתירוקן הראשון: "דכי היכי דכסות לילה פטור אפילו ביום, הוא הדין כסות יום חייבת אף בלילה", משמע דלכולי עלמא – אף לתירוקן השני – כסות לילה פטורה אף ביום), אבל לפי המהלך הראשון חייבת בלילה (וכן כאמור הכריע שם הרא"ש דכסות יום חייבת בלילה וכסות לילה פטורה ביום. ועיין בתוס' הרא"ש בקידושין לה, דתמה על כך מסברא – מנלן לתלות בייחוד הבגד ולא בשעת לבישה בפועל).

ואם כן, לפי הכרעת הרא"ש כתיירוקן הראשון, שכסות יום חייבת בלילה, צריך ביאור מה החידוש שאין בה משום כלאים. ועוד דהרא"ש דימה זאת לשואל טלית מחבירו שמותר ללובשה אף שיש בה כלאים, דאף על פי שאצלו אינה חייבת, כיון שאצל חבירו חייבת, גם השואל יכול להשתמש בה עם הכלאים. וכל זה שייך רק אם טלית פטורה בלילה, אבל אם חייבת בלילה לא דמי כלל.

ותגדל הקושיא בדברי רבינו ירוחם שכתב (נתיב י"ט ח"ג): "כסות לילה שהוא פטור מציצית אסור משום כלאים, ופירש ר"ת דכסות המיוחד ביום כיון שחייב בציצית ביום והיא כסות איש מותר ללובשו עם כלאים אפילו בלילה בין לאיש בין לאשה. לילה לאו זמן ציצית וכסות לילה פטור מציצית אפילו ביום, וכתב הרא"ש דכמו כן כסות יום חייב אפילו בלילה. וכן מוכח בירושלמי דקדושין וכן כתב בח"ה דהרצב"א היה מברך בליל יוה"כ כשהיה מתעטף בטלית. ועוד פשוט, אם נפסקו הציציות מכסות יום בלילה שאינו חייב לתקנו עד היום". והנה רבינו ירוחם פתח בדינא דר"ת דכסות יום בלילה הותר בה כלאים, ואחר כך הביא מהרא"ש דכסות יום חייבת בלילה וזה קשה כנ"ל (דליתא חידוש בהיתר הכלאים בזה), ובסיום דבריו כ' דפשוט שאם נקרעו ציציות של כסות יום בלילה אינו חייב לתקנן עד היום, ומוכח דכסות יום פטורה בלילה. ואולי נתכוון להביא ב' המהלכים וצריך תיקון בלשונו.

ד) ובצפנת פענח בהל' ציצית (ג, ז) כתב בזה: "והנה באמת אף לפי שיטת ר"ת ז"ל דסבירא ליה דכסות יום חייב אף בלילה, זה רק דאסור ללובשם בלילה בלא ציצית, אבל העשה לא קיים אם לבשם בלילה בציצית, ולכן סבירא ליה לר"ת דרק אם טלית פטורה גם כן מותר ללובשה עם ציצית שיש בה כלאים, אז מותר כסות יום בלילה בכלאים, אבל עשה דוחה ל"ת אין כאן..." ע"ש. ומבואר מדברי הצפנת פענח דחייב כסות יום בלילה אינו כשל כסות יום ביום, ולא שייך בזה עשה דוחה ל"ת כיון שאין בה מצוה רק מניעת איסור.

ולכאורה כוונתו, דמצינו מצוות דעיקר עניינן להיתר גרידא, כגון שחיטה (וי"א אף חליצה) וכדומה, דעל מצוות כאלו לא אמרינן עשה דוחה ל"ת דאין חיוב לעשותה ורק בא להתיר, ונקט הצפנת פענח דבמצוות ציצית יש שני חלקים: חדא, איסור ללבוש בגד ד' כנפות עד שיטילו בו ציצית, וזהו איסור גרידא הניתר ע"י ציצית; ומלבד זאת יש מצוות ציצית בתורת מצוה גמורה ככל המצוות, והמטיל ציצית בבגד ד' כנפות מקיים מצוה זו. ודעת ר"ת דחלק האיסור תלוי בייחוד הבגד, דבגד המיוחד ליום נאמר בו איסור זה ובגד המיוחד ללילה לא נאמר בו איסור זה, אבל חלק המצוה תלוי גם כן בזמן הלבישה – דרק ביום יש קיום מצוה זו ולא בלילה. וממילא, אף דכסות יום חייבת בלילה, אין שייך לומר בזה עשה דוחה ל"ת דאינו אלא היתר לבישה, ורק משום דגם בטלית פטורה הותר כלאים אם רק מקיימים בה מצוה באיזה זמן, משום כך גם בכסות יום בלילה הותר בה כלאים.

והנה לא נתבאר בדברי הצפנת פענח המקור לחילוק זה. ועיין בר"ן הנ"ל שכתב דקרא 'וראיתם אותו' משמע דקאי בין על ייחוד הבגד ובין על שעת הלבישה, ולדברי הצ"פ החלק של ייחוד הבגד ליום מתפרש על האיסור והחלק של שעת הלבישה מתפרש על קיום המצוה, ועל פי זה עולה דכסות לילה ביום – אף דאין בה איסור יש בה קיום מצוה, וכן מבואר שם בצ"פ ע"ש. ולפי דבריו ניחא דברי תוס', דאף דכסות יום חייבת בלילה, עדיין יש בזה חידוש טובא דהותר בה כלאים כיון דאין בה עשה דוחה ל"ת (ולפי זה נראה דב' המהלכים ברא"ש הם, דלמהלך הראשון יש איסור בלילה אבל מצוה אין וכנ"ל, ולפי המהלך השני אין בו אפילו איסור בלילה כמו שכתב שאין חיוב לתקנו בלילה ואילו היה בו איסור ודאי היה צריך לתקנו].

ה) והרמב"ם (הל' ציצית ג, ז) הביא גזירת סדין בציצית משום כסות לילה, וכתב: "גזירה מדבריהם שמא יתכסה בה בלילה שאינה זמן חיוב ונמצא עובר על לא תעשה בעת שאין שם מצות עשה, שחובת הציצית ביום ולא בלילה, שנאמר 'וראייתם אותו' – בשעת ראייה". ומבואר מלשונו דתלוי בזמן הלבישה, וכסות יום שלבשה בלילה פטורה מן הציצית, ועיין שם בכסף משנה דאם לובשו בלילה חייב משום כלאים (ולפי זה פליג על ר"ת דלגמרי התיר הכתוב כלאים בציצית אף באופן דאין מקיים מצוה בשעת הלבישה<sup>1</sup>). ועוד כתב הכסף משנה שם (ה"י), דלדעת הרמב"ם, כסות לילה שלבשה ביום חייבת בציצית דהכל הולך בתר לבישה, וכן כתב בשו"ע סי' יח בשם הרמב"ם. וצריך בירור מה ההכרח לזה בדעת הרמב"ם? דשפיר יש לפרש דסובר כדעת הר"ן דבעינן תרוייהו, כסות יום וביום! ואולי משום שסתם ולא תלה אלא בזמן חיוב אין לנו לחדש ולומר שיש עוד תנאי של ייחוד הבגד שלא הזכירו.

ו) ונמצא דשלוש שיטות הן בעניין כסות לילה: דעת ר"ת (במהלך הראשון) והרא"ש, דכסות יום חייב בלילה, וע"ש שהביאו מהספרי ומהירושלמי דאפילו מיוחד ליום וללילה חייב אף בלילה, ואילו כסות לילה פטורה אף ביום; דעת

<sup>1</sup> ובאמת משמע בתוס' לפי הגרסה הנ"ל ובדברי הרא"ש על כל פנים בדרך אחת, דדברי ר"ת דכסות יום הותר בה כלאים בלילה מבוססים על דבריו דכסות יום חייבת בלילה, ומשמע הא אם כסות יום פטורה בלילה – לא היה בה היתר כלאים בציצית, אף דר"ת סבירא ליה דאף בלא חיוב יש היתר כלאים בציצית דמקיימים בה מצוה במקום אחר, כמו בטלית של חבירו. ואם כן קשה, מאי שנא טלית של חבירו, דכיון דאצל חבירו חייבת אף אצלו הותר כלאים, מטלית של יום בלילה, דלא אמרינן דכיון דביום חייבת אף בלילה אין בה איסור כלאים?  
וביותר קשה כן בדברי הרא"ש הנ"ל, דלהדיא מביא ראייה זו מחבירו במהלך הראשון של ר"ת דכסות יום חייבת בלילה!

וצריך לומר דאם כסות יום פטורה בלילה ולילה הוא זמן שהופקע מקיום המצוה, אין לזה שם של טלית דמצוה כלל בזמן הלילה, ולא שייך בה ההיתר של כלאים שהותר במצות ציצית, ורק בטלית של חבירו דגם עתה הוי טלית דמצוה כיון דחבירו יכול לקיים בה המצוה גם עתה, בזה יש פטור כלאים, ולכן הוצרך בתירוץ הראשון לכך שהיא חייבת בציצית בלילה, אבל במהלך השני של ר"ת, דפטורה בלילה, באמת סובר דאף בטלית דבזמן זה אין לה שום אפשרות לחיוב גם כן אין בה איסור כלאים.

הרמב"ם (כמבואר בכס"מ ובשו"ע סי' יח), דבלילה פטורה אף כסות יום וביום חייבת אף כסות לילה; ודעת הר"ן דאין חייב אלא בכסות יום וכשהלבישה ביום (ונתבאר דיש אומרים שרש"י סובר כן, ואפשר שזו דעת ר"ת במהלכו השני). ובטור סי' יח הביא דעת הרמב"ם והרא"ש, ועיין שם בבית יוסף ובב"ח שם דעות ראשונים נוספים במחלוקת זו. וכתב הב"י דנקטינן כהרמב"ם דרב מובהק הוא וגם רש"י סביר ליה כוותיה, ועוד דספק ברכות להקל. והדרכי משה שם דחה הסברא הראשונה והסכים רק לסברא השנייה דספק ברכות להקל. והנה לפי טעם זה, דספק ברכות להקל, נראה ברור שהוא רק לחומרא, שלא לברך על טלית מצוייצת בלילה, אבל ודאי יש להחמיר לאידך גיסא ולא ללכת בבגד ד' כנפות בלא ציצית בין בכסות יום בלילה ובין בכסות לילה ביום, לחוש לשתי הדעות מחשש לביטול עשה (ובעטרת זקנים סי' יח עמד על דברי הב"י דהא דנקטינן כהר"מ משום דספק ברכות להקל, דהא להרמב"ם יוצא גם חומרא דמברך על כסות לילה ביום, והקולא אתי לידי חומרא! ומתוך כך חידש דגם הרמב"ם מודה דאין מברכים על כסות לילה ביום, עיין שם. וצריך עיון לחלק בזה בין חיוב לברכה, וגם שהרמב"ם לא הזכיר זאת כלל. ונראה דהב"י מילתא דשכיחא נקט, דשכיח כסות יום בלילה דאדם נמשך בבגדיו ללילה ולפעמים מתעטף בציצית בלילה, ועל זה כתב דספק ברכות להקל, דלא יברך עליו; מה שאין כן כסות לילה ביום, לא שכיח כל כך, ולא איירי שם בזה, אבל גם בזה לא יברך מספק).

ז) והנה בתוס' וברא"ש הביאו מהספרי והירושלמי דכסות המיוחדת ליום וללילה חייבת. ותוס' נקטו דכוונתם דכסות זו חייבת אף בלילה, כדמוכח מדברי הירושלמי דמפרש דזהו טעמא דרבנן דר"ש דסברי דציצית לא חשיבא מ"ע שהזמן גרמה משום דכסות המיוחדת ליום וללילה חייבת, והיינו דחייבת אף בלילה, דלפיכך מצוה זו יכולה להתקיים תמיד (ומה שלא נקטו בגד יום גמור – לרבנותא נקטו הכי, דאף דמיוחד גם ללילה ולובשו בלילה, כיון שהוא מיוחד גם ליום חייב אף בלילה). ולדעת הרמב"ם, דאין כסות יום חייבת בלילה, וכן לדעת הר"ן הנ"ל, צריך לומר דרק דעת רבנן כן, אבל דעת רבי שמעון דכסות יום פטורה

אף בלילה, ולכן חשיב מצות עשה שהזמן גרמה, והאי דינא תליא בפלוגתא דר"ש ורבנן.

(ח) בעיקר הך מילתא דממעטינן כסות לילה. הנה בתורה לא נאמר כלל עניין יום ולילה, רק עניין ראייה של 'וראיתם אותו'. וכבר הקשה החת"ס (שו"ע סי' יח) לפי דברי הסמ"ע (חור"מ סי' ה סק"ז), דבלילה כשיש אור כעין יום כגון ע"י נרות מיקרי שפיר יום לעניין משפט, אם כן כל שכן בציצית דלא כתיב כלל יום רק דבעינן שיראו, מאי טעמא אין תלוי חיובו באור ולא ביום ולילה, ולא ייחשב מ"ע שהזמן גרמא, עיין שם. ובזמננו קשה טפי, מאחר שהמצב הרגיל הוא שיש תאורה בכל מקומות היישוב זמן רב אחרי כניסת הלילה, ולילה כיום יאיר בכל מקום, ובפרט בימות החורף שהלילה הטבעי נכנס בכחמש אחה"צ, ומאי שנא האור המגיע מכוכב המאיר דהיינו השמש מאשר אור של תאורת חשמל לגבי הא דבעינן 'וראיתם אותו'? סוף סוף יש תאורה בכל מקום והכול רואים את הציציות!

אבל הפשוט הוא, דחז"ל נקטו דהא דכתיב 'וראיתם אותו' אינו תלוי בראייה בפועל אלא בזמן הראוי לראייה, כעין הא דפירשו בית הלל קרא ד"בשכבך ובקומך" דהיינו על זמן שכיבה וקימה, ולא על שכיבה וקימה במציאות. וכך קיבלו חז"ל בפירוש הפסוק (בין להראשונם דתלוי בשימוש ביום ובין להראשונים דתלוי בייחודו, תלוי בזמן הראוי לאור ולא באור בפועל). ולכן אדם שהדליק אור באופן מקרי, אף דרואה הציציות אינו חייב, כיון שאין זה שייך לזמן זה, והזמן מצד עצמו אינו זמן ראייה. ולפי זה נראה, דלעולם כל מה שבא על ידי בני אדם, אף שהוא בצורה קבועה, אינו מצד עצם הזמן ולא חשיב זמן הראוי לראייה מצד עצמו רק מחמת מקרה חיצוני, והזמן עצמו נקרא ראוי לראייה רק באופן שמצד עצמו ראוי לראייה. נויש לעיין באופן שיש ליקוי חמה מלא שהחשיך באמצע היום, דבשעה זו לא יהיה חיוב ציצית לדעת הרמב"ם כיון שאינו זמן ראייה מצד עצמו. אבל נראה דגם בזה לא חשיב שהזמן אינו ראוי, דלעולם יום הוא זמן הראוי לראייה, אלא שיש דבר שמכסה את האור. ואינו מפקיע מהזמן שם זמן הראוי לראייה רק דבר שהוא בקביעות כלילה].



ובמגן אברהם (סי' יח סק"ד) מבואר, דעד שעת צאת הכוכבים יש חיוב ציצית ומברכים עליו, והגרע"א שם ביאר בשם מהר"ל דעד צאת הכוכבים הוי זמן ציצית כיון שעוד רואים והכול תלוי בראייה, והובאו דבריהם במשנ"ב סק"ז, ועיין בפמ"ג שם. והנה מבואר להדיא, דאף דמצד ההלכה אין לזה דין יום מוחלט מכל מקום כיון שיש אור – חייב בוודאי, ולהאמור, הטעם בזה הוא משום דבין השמשות הוא זמן הראוי לראייה מצד טבעו לכן חייבים בו עד צאת הכוכבים דאז פוקע זמן ראייה, ואינו תלוי בדין יום ולילה. [ונראה לפי זה, דאינו עניין למחלוקת הראשונים בגדר השקיעה וצאת הכוכבים אלא תלוי במציאות החושך, ואף לדעת ר"ת דצאת הכוכבים היא שעה ויותר אחרי השקיעה הראשונה, לעניין חיוב ציצית ודאי לא אזלינן בארץ ישראל בתר זמן זה, אלא בתר החושך שהוא הרבה קודם, דדין זה אינו תלוי באמת ביום ולילה, רק בזמן ראייה, ובארץ ישראל אינו זמן ראייה. אמנם בחו"ל שיש אור זמן רב אחרי השקיעה, שייך לדון דעד צאת הכוכבים הזה הוי זמן ציצית. וסוף דבר בציצית אזלינן רק בתר זמן ראייה ולא בתר דין יום ולילה].

ט) אמנם אף דנקטינן דלעולם הדבר תלוי בראיית יום ולילה ולא באמצעים אחרים שעל ידיהם רואים, יש לדון דבזמננו ישתנה דין כסות לילה מחמת סדר היום השתנה מאוד מפעם. שבימי אבותינו היה המקובל שנת לילה ועבודה ביום, ואף לומדי התורה עשו זאת בעיקר ביום ומתי מעט נמשכו לתוך הלילה, וממילא כסות יום היה כסות שלובשים מאור היום ועד החשכה, וכסות לילה מהחשכה עד אור היום, וזה היה העניין בלבישת יום ולילה ממש כסות המיוחדת ליום בלבד והמיוחדת ללילה בלבד. והנה היום המצב שונה לגמרי, וסדר היום הרגיל של אדם הוא מורכב מיום ולילה, דאצל רובא דאינשי מתחיל היום אחרי כמה שעות שכבר יש אור, ונמשך כמה שעות אל תוך החשכה, ולדוגמא רוב האנשים שוכבים לישון בערך בשעה אחת-עשרה שזה לפעמים בחורף שש שעות ויותר אחרי השקיעה וגם קמים בשעה שכבר יש אור זמן רב, ולעתים כמה שעות אחרי האור – וכל זה באופן קבוע ממש. ודבר זה מביא לידי שאלה אם בכלל שייך אצלנו מושג של כסות לילה, מאחר שגם הבגדים או השמיכות המשמשים

בקביעות לצורך שינה מיוחדים ליום וללילה שהרי שעות השימוש שלהם מעורבות מן היום והלילה, והרי נתבאר שאין משמעות לשימוש יום או לילה ואין הדבר תלוי אם משמש לשינה או לפעילות של יום (עבודה, לימוד וכד'), וממילא אף דעיקר שימושם לשינה, מכל מקום כיון שמשמשים לשעות היום כמו לשעות הלילה דינם כבגד המיוחד גם ליום וחייבים בציצית! והן אמנם שמשמע שחייב דווקא בגד המיוחד גם ליום ולא שבאקראי נלבש גם ליום, אבל לפי המציאות האידנא משמשים בקביעות לשעות רבות ביום, ולפעמים אף שוות שעות השימוש של היום והלילה או אף של היום רבות עליהן, כמשתנה מעונות השנה, ואם כן ודאי שיש לחושבו כסות המיוחד ליום וללילה! (ועיין באשל אברהם (בוטשאטש) ריש סימן יח שכתב: "קיימא לן דכסות המיוחד ליום וללילה חייב לכולי עלמא, ולא חילקו כלל בין רוב זמן הלבשה ביום או בלילה").

והנה לדעת הרמב"ם, דסבירא ליה דאינו תלוי בייחוד הבגד ליום או ללילה אלא בשעת לבישתו בפועל, פשיטא דחייב בציצית כשמשמשים בו ביום, דאפילו נימא דחשיב מיוחד ללילה לבר גם כן חייב כשמשמש בו ביום, כמבואר בדברי השו"ע דלהרמב"ם כסות לילה ביום חייבת. אבל לכאורה, גם לדברי ר"ת והרא"ש וסיעתם, הסוברים דכסות לילה ביום – פטור, זה אין לו להיחשב כסות לילה אלא כסות המיוחדת ליום וללילה.

(י) והנה הראשונים עמדו בכעין זה לגבי הסדינים שאדם ישן בהם, אם יש בהם חיוב ציצית מחמת ששינת האדם נמשכת מעט לתוך היום, וכתב על זה הרא"ש בסוף הל' ציצית: "וטלית המיוחד ליום מברך עליו אם מתעטף בו בלילה. והסדינים – אף על פי שאדם ישן בהן בבקר, עיקר תשמישן בלילה, וכסות לילה מיקרי". ומבואר דהרא"ש דן לחייב הסדינים מצד כסות יום מחמת שהשינה נמשכת קצת ליום, ועם זה דחה, דכיון דעיקר תשמישן בלילה – כסות לילה מיקרי. והנה אין כוונת הרא"ש שזהו מחמת שתשמישן לשינה ושינה "שייכת" ללילה, אלא מחמת דרוב זמן שימושן הוא בלילה רק שנמשך מעט לתוך היום וגם זה לא באופן קבוע. ואם כן, אין להקיש כלל מדברי הרא"ש לנידון דידן, דלילה כיום יאיר ע"י תאורת החשמל ובין שליש למחצית שעות השינה של רוב

בני האדם הם בשעות היום – בזה נראה דמודה הרא"ש דחשיבא כסות המיוחדת ליום וללילה דחייבת ככל כסות יום, ואם כן בסדינים ושמיכות דידן שיש להם ד' כנפות יתחייבו בציצית, אם לא מצד חסרון באופן השימוש בהן שאינו בדרך לבישה וכדלהלן.

והנה לא מיבעיא אם נאמר שהוא כסות יום ולילה, דאז בשעות היום חייבים בהם לכולי עלמא ובברכה, ובשעות הלילה חייב לדעת התוס' והרא"ש, אלא אף אם לא נימא כך מאיזה טעם, אלא שהוא כסות לילה גמור, מכל מקום כששתמש בהם בשעות היום יש לחייבו מספק, כמו שהעלינו לעיל, דאזלינן בזה לחומרא לעניין ברכה ולעניין שימוש. ולא מיבעיא למי ששתמש בהם ממש ביום, כגון בשינת הצהריים, לדעת הרמב"ם בוודאי אסור להשתמש בהם בלא ציצית (ונראה דגם לדעת התוס' והרא"ש כנ"ל), אלא אף כששתמש בהם בלילה ויודע שתימשך שנתו לתוך היום עובר בזה לדעת הרמב"ם, כיון שלובש ביום כסות בעלת ד' כנפות בלא ציצית (וכל שכן למה שנתבאר דלהרא"ש ודעימיה חייב אף בלילה). ואין לחושבו כאנוס מחמת שבכניסת היום הוא באמצע שנתו, דסוף סוף כשלוש יודע שלבישתו זו היא גם לשעות היום בוודאי. ועיין באשל אברהם (בוטשאטש) בסוף סימן יח, שדן לומר שנחשב אנוס וחזר בו. ונראה עוד ראייה לזה מדברי הרא"ש הנ"ל, שכתב דאף דמשיך לישון בהם ביום עיקר תשמישן בלילה, ומשמע דבלא סברא זו היה חייב אף דמשתמש בהם באמצע שנתו. אמנם יש לדחות, דהרא"ש לא דן לחייבו בשעה שלובשן בבוקר בלבד, אלא דמחמת שישן בהם ביום ייחשב כסות יום ולילה ויהיה חייב אף בלילה מעיקר הדין, ופשוט.

(יא) והנה השו"ע ריש סי' יח הביא פלוגתת הראשונים בעניין כסות יום בלילה וכתב: "לילה לאו זמן ציצית הוא, דאמעית מ'וראתם אותו. להרמב"ם – כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום, ומה שלובש ביום חייב אפילו מיוחד ללילה, ולהרא"ש – כסות המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום, וכסות המיוחד ליום ולילה חייב אפילו לובשו בלילה". ובסעיף ב כתב השו"ע: "סדינים, אף על פי שאדם ישן בהם בבוקר אין מטילין בהם ציצית", והוא מדברי

הרא"ש הנ"ל. ולכאורה אינו מובן, כיון דלא פסק הלכה בסעיף א', ולדעת הרמב"ם סדין זה הרי חייב בציצית, דלא אזלינן כלל בתר ייחוד הבגד אלא בתר הלבשה (וכן כתב בהגהות מיימוניות דלהרמב"ם יש לחוש בסדינים כאלו), מאי טעמא פסק בפשיטות לפוטרו מציצית?

וכן בדינא דהשו"ע (סימן יט סעיף ב): "עשה טלית לצורך תכריכין, אע"פ שלובשו לפעמים בחייו פטור", וביאור הדין משום דהוי ככסות לילה כיון דמיוחד למת שפטור מן המצוות, העירו האחרונים (במשנה ברורה סק"ה) דכל זה לדעת הרא"ש דפטור כסות לילה ביום, אבל להרמב"ם דאזיל בתר לבישה ואפילו כסות לילה חייב כשלובשו ביום, הוא הדין בזה שחייב כשלובשו, ולכן יעשה בו ציצית ולא יברך, עיין שם.

ואולי בשו"ע נקט לעיקר כהרא"ש אף דבבית יוסף הכריע כהרמב"ם, וצ"ב. על כל פנים, למעשה עולה דבלבישת יום חייב להרמב"ם בכל גווני, לא מיבעיא בשינת היום אלא אף בשינת הלילה הנמשכת ליום, ורק להרא"ש פטור בזה בשעיקר תשמישן בלילה. וכבר נתבאר דגם להרא"ש סברא זו לא שייכא האידנא דחלק גדול מהשינה היא בקביעות ביום.

יב) והנה בבית יוסף כתב על דברי ההגהות מיימוניות: "ומנהג פשוט שלא להטיל ציצית לסדינין, בין הם של פשתן בין הם של צמר, ולא פקפק אדם בדבר", וצריך לברר הטעם. ועמד על זה במגן אברהם (סי' יח סק"ג): "טעמא לא ידענא למה יפטרו של צמר (דבשל פשתן יש הפוטרים מחמת גזירת סדין בציצית כמבואר שם), ובספר יראים כתוב גם כן שחייבים", ובמג"א שם ביאר דין זה לפי מה שכתב המרדכי בשם הספרי, דדרשינן 'כסות' פרט לסדין, והיינו "שאינן חייבים בציצית כלל אלא אותן שהן דרך לבישה, ו'אשר תכסה בה' נמי משמע דרך מלבוש. ואפילו דרך העלאה שחייב בכלאים, הדעת נוטה לפטור, דלא אתקש אלא ללבישה". והוסיף המג"א, שלפי זה, הא דפליגי ב"ש וב"ה בסדין בציצית, היינו כשמתעטף בו. וסיים, דבתוס' בדף מא כתבו דגבי ציצית אין לחלק בין הצעה ללבישה, ואם כן לפי תוס' יש חיוב גם בסדין, ולכן הוא מסיק "דבסדין של צמר יעשה קרן אחת לעגולה לפטור מציצית אליבא דכולי עלמא". העולה

מדבריו, דאיכא פלוגתא בבגדים שאינם בדרך לבישה אלא דרך הצעה או העלאה, כמו הסדינים והשמיות, דלדעת המרדכי פטורים ולדעת תוס' חייבים, והחמיר המג"א בסדין של צמר להימנע מד' כנפות. ועיין גם בביאור הגר"א (סי' יח, ב) דמשמע דמסכים לדין זה דאין בהם חיוב בדרך זו [וכבר העירו דלפי גרסת הגר"א בספרי (תצא, רלד) – דהגרסה לפנינו "פרט לסדין" והוא גורס "פרט לסודר של ראש" – אין מקור לזה ואולי הוא מסברא].

והנה המגן אברהם כתב זה כדי ליישב דברי הבית יוסף שלא נהגו להחמיר להטיל ציצית בסדין, ובאמת הבית יוסף גופיה הביא בסימן י' את דברי המרדכי הללו כדי ליישב בזה מנהג אחר – הא דלא נהגו להטיל ציציות בסודר שהיו כורכים עליהם, וכתב: "ואפשר דטעמא דפטרי להו היינו משום דלא מיקרי כסות אלא דבר שהוא דרך לבישה או עיטוף, אבל הני סודרים שאינם אלא דרך העלאה לא, שהרי כתב המרדכי (רמז תקמא) וזה לשונו: ונראה לי שאין חייבים בציצית כלל אלא אותם שהם דרך לבישה ו'אשר תכסה בה' משמע נמי דרך לבישה". הרי חזינו דהבית יוסף עצמו נקט דאין חיוב אלא בדרך לבישה, ואפילו סודר שהוא סוג מלבוש, כיון שאינו דרך לבישה אלא העלאה בעלמא אין בו חיוב, והוא הדין סדינים וכסות דאין בהם חיוב דלא מיקרו כסות וגם מימעטו מ'אשר תכסה בה'".

(ג) והנה לפי סברא זו דאין חיוב בדרך העלאה, אין חיוב בשמיות וסדינים שלנו אף בכסות יום ביום לכולי עלמא. אבל יש לעיין בזה, דבכמה מקומות בש"ס משמע דכסות לילה של זמנם היינו השמיכה שכיסתה את הגוף ולא בגד שהיו לובשים על הגוף בלילה, אלא היו פושטים לבושיהם ומתכסים בשמיכה, כמו שדנו בגמ' בברכות לגבי קריאת שמע וברכות ובגמ' בקידושין לגבי שינה עם קרובותיו בקירוב בשר, וכן בטור ושו"ע ריש אורח חיים לגבי צורת הלבישה של הבגדים בבוקר, ובכמה מקומות משמע שהיו ישנים בלא כסות והיו מתכסים בשמיכה וסדין.

ומעתה, בשלמא לדעת הרמב"ם ודעימיה דלא הוזכר עניין כסות יום או לילה ותלוי רק בשעת הלבישה ניחא, אבל לדעת ר"ת והרא"ש ודעימיהו דהדבר תלוי

בכסות יום או לילה, אם כן מדלא פטרינן כסות לילה אלא משום שמיוחדת ללילה, מוכח דכזו כסות חייבת מצד צורת לבישתה ולא נפטרה אלא מחמת ייחודה ללילה (ולכאורה על דרך זו יש להוכיח דחייב בדרך העלאה גם מדעת הסוברים דכסות לילה חייב ביום, אלא דבזה יש לדחות דהכוונה אם מתכסה בו בדרך לבישה כעין מה שכתב המג"א סי' יח סק"ג, אבל כשדנו על כסות לילה בלילה ודאי דנו במתכסה בו בדרך שינה ולא נפטר אלא מדין "וראייתם אותו"). וביותר יש להוכיח כן מהדין שהובא ברא"ש ובטור וש"ע לגבי הסדינים דאדם ישן בהם בבוקר, וכתבו דכיון דעיקר תשמישן בלילה פטורים, דהנה סדינים אלו דישינן בהם, הם בדרך העלאה, ולא פטרום אלא משום כסות לילה, ומוכח דכסות יום בכי האי גוונא יתחייב (והנה מלשון תוס' שהביאו המג"א ושאר פוסקים, דאין לחלק בין הצעה ללבישה, עולה להיפך ממש מהמרדכי שמשמע שאפילו בדרך הצעה שאין איסור בכלאים יש חיוב בציצית. ובחזון איש גורס בתוס' דאין לחלק בין העלאה ללבישה, אבל שאר פוסקים לא כתבו כן, ולפי זה עולה דיש להחמיר בין לעניין השמיכות דידן ובין לעניין אותם סדינים שיש להם ד' כנפות).

יד) ובמה שמסיק המגן אברהם לעשות קרן אחת עגולה, לכאורה יש בזה עשיית טעדיקי לפטור עצמו מן המצוה דמחויב בה, ומאי טעמא לא כתב דיטיל בהם ציציות כדרך שעושים בבגד שחיובו מסופק?

וצריך לומר, דכיון דסוף סוף המנהג הוא שלא להטיל בסדינים אלה ציציות, והדבר קשה בעיני הבריות מכמה טעמים, לכן כתב הנהגה שיותר נוחה לאנשים שבה לכל הפחות לא יבטלו את המצוה. עוד אפשר, שכיון דבלאו הכי לבושים בציצית אין חסרון אם פוטרים בגדים אחרים מחיוב ציצית, כמבואר בשטה מקובצת במנחות מא, עיין שם. ויותר נראה, דגם המג"א נקט דמעיקר הדין אין בהם חיוב מאחר שאינם דרך לבישה, אלא לרווחא דמילתא לצאת ידי כל השיטות כתב לעגל הקרן.

והנה מה שכתב המג"א דיש להחמיר ב"סדין של צמר" אינו אלא לאפוקי סדינים של פשתן, דבהם בלאו הכי אין מטילים ציצית משום גזירת סדין בציצית, אבל בשאר מינים – אף דחיובם לכמה שיטות הוא רק מדרבנן, לכאורה יש לחוש

גם כן לדעת תוס' ולהטיל בהם ציצית מספק. אבל במשנה ברוהה כתב בשם הפרי מגדים דאין צריך להחמיר בזה, וטעם הדבר מבואר בפרי מגדים משום ספק ספיקא, ספק שמא פטורים מן התורה מינים אלו וספק שמא כסות המיוחדת ללילה פטורה ביום, ואף שמדרבנן חייבים גם שאר מינים, מכל מקום כל דלגבי דאורייתא יש ספק ספיקא, בדרבנן גם בספק אחד פטור, עיין שם. והנה מכך שהפרי מגדים לא החשיב לספק את המחלוקת אם יש חיוב בדרך העלאה, משמע דנקטינן עיקר לדעת תוס' דדרך העלאה חייבים.

והנה הספק ספיקא שכתב הפרי מגדים הוא דאין לחייבם בלבישת היום לדעת הרמב"ם, אבל לפי מה שנכתב לעיל, די ש לדון דשמיכות שלנו חשיבי כסות המיוחדת ליום וללילה, אם כן בשעות השימוש ביום חייב לכולי עלמא (ובלילה יש ספק ספיקא כמו שכתב הפרח מגדים, דשמא כסות יום פטורה בלילה). ואם כן יש להקפיד גם בשאר מינים שלא יהיו בהם ד' כנפות בלא ציצית אלא לעגל קרן אחת.